

Немченко В.В.

Одеська національна академія харчових технологій

Швагірева В.С., Тицька О.С., Третяк К.В.

Одеський національний політехнічний університет

АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Анотація

У даній статті розглянуто основні ситуації застосування кризис-менеджменту в сучасних українських підприємствах. У статті проаналізовані найбільш поширені причини виникнення критичних ситуацій, характерних для українських підприємств. Також запропоновано оптимальний алгоритм вирішення даних проблем. У світлі поточних подій, що відбуваються в країні дана тема є актуальною до розгляду та вивчення.

Ключові слова: менеджмент, кризис-менеджмент, управління кризис-менеджментом, критичний стан, сучасні підприємства, предиктивний менеджмент, предиктивна стратегія.

Nemchenko V.V.

Odessa National Academy of Food Technologies

Shvagireva V.S., Tytskaya O.S., Tretiak C.V.

Odessa National Polytechnic University

CRISIS MANAGEMENT IN TODAY'S BUSINESS

Summary

In this article we would like to consider the application of the basic situation of crisis management in modern Ukrainian enterprises. This article will address the most common causes of critical situations typical for Ukrainian companies. Will also be offered an optimal algorithm for solving these problems. In light of current events in the country, the topic is most relevant to the consideration and study.

Keywords: management, crisis management, crisis management, critical condition, modern enterprises, predictive management, predictive strategy.

УДК 330.322:63

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ІНТЕНСИФІКАЦІЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Панкратьєва Т.Л.

Херсонський державний аграрний університет

Висвітлюються і узагальнюються основні підходи до визначення поняття «інвестиційний процес». У результаті комплексного дослідження виокремлено характерні ознаки інвестиційного процесу. Визначено специфічні особливості сільського господарства як інвестиційного середовища.

Ключові слова: інвестиційний процес, інтенсифікація інвестиційних процесів, інвестиційне забезпечення аграрного сектору, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, іноземний капітал.

Постановка проблеми. В Україні, як у носія значного аграрного потенціалу, в умовах інтеграції в європейській простір на сьогоднішній день дуже гостро відчувається проблема стабілізації та забезпечення сталого розвитку національного господарства, в тому числі його стратегічної складової – аграрного сектору. За таких підстав інтенсифікація інвестиційних процесів у сільському господарстві є ключовою темою для розробки науково-обґрунтованого підходу при визначенні стратегій, здебільшого державних, інвестиційного забезпечення аграрного сектору України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інвестиційних процесів та їх розвитку на ринку агропродовольчої продукції займаються учені багатьох країн, зокрема, України – Л.М. Борщ, П.І. Гайдучкий, В.П. Галушко, О.І. Гойчук, Б.В. Губський, С.О. Гуткевич, М.П. Денисенко, А.Д. Діброва, А.О. Заїнчковський, С.М. Кваша, М.І. Кісіль, А.Г. Мазур, Т.В. Майорова, А.А. Пересада, В.Г. Федоренко, О.М. Шпичак; Росії – Л. Бровко, І. Гришина, Є. Іванов, І. Ройзман, І. Сталев, В. Тихонова,

А. Шахназаров, Н. Шин, а також дослідники з інших країн – Г. Александер, З. Боді, Дж. Бейли, Л.Дж. Гітман, М. Джонк, А. Кейн, А. Маркус, У. Шарп та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць з дослідження сутності інвестиційного процесу свідчить про відсутність єдиного уніфікованого підходу до тлумачення зазначеного економічного явища, визначення його основних складових. В деяких наукових, методичних та практичних публікаціях з питань інвестування категорія «інвестиційний процес» має неоднозначне і спрощене трактування, доволі часто ототожнюються із поняттями «інвестиційна діяльність», «інвестиційний цикл», «інвестування» та ін.

Мета статті. Дослідити підходи до визначення поняття інвестиційного процесу, виокремити характерні ознаки інвестиційного процесу, визначити особливості сільського господарства як інвестиційного середовища, розкрити сутність державної стратегії інвестиційного забезпечення аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Результативне реформування економіки держави у нестійких умо-

вах господарювання потребує широкомасштабних трансформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя. Векторально спрямовані на економічне зростання структурно-технологічні перетворення потребують потужного фінансового забезпечення, зокрема, шляхом інвестування. Інвестиційні процеси позитивно впливають на загальні макроекономічні показники економічного розвитку країни, виступають своєрідним індикатором фундаментального становлення максимально ефективного господарювання.

У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейлі під інвестиційним процесом розуміють набір процедур за допомогою яких інвестор вирішує: в які ринкові папери інвестувати, на скільки великі повинні бути інвестиції, в який момент їх необхідно здійснювати, що складається з основних п'яти етапів: вибір інвестиційної політики, аналіз ринку цінних паперів, формування портфеля цінних паперів, перегляд портфеля цінних паперів, оцінка ефективності портфеля цінних паперів [1, с. 10]. В даному випадку науковці звужують сутність інвестиційного процесу фактично до «ухвалення інвестором рішення», а об'єктом інвестування є лише цінні папери.

Л. Гітман, М. Джонк інвестиційний процес розглядають як механізм зведення разом тих, хто пропонує тимчасово вільні гроші з тими, хто має в них потребу, тобто пропонує попит [2, с. 15].

Г.І. Іванов у вузькому розумінні визначає інвестиційний процес як «механізм зведення до купи тих, хто пропонує гроші, з тими хто їх потребує», а у широкому – «вкладення інвестиційних ресурсів у різні об'єкти та їх послідовну, поетапну трансформацію аж до кінцевої реалізації ідеї, задуму» [3, с. 80-81].

М.П. Денисенко зазначає, що інвестиційний процес – це спільна спрямована діяльність «усіх учасників суспільного відтворення, метою якої є створення основних фондів, призначених для виробництва кінцевого продукту на заданому рівні. Він характеризується рухом вартісної і натуральної форм. Інвестиційний процес – рух частини національного доходу як вартості і його матеріалізації в основні фонди» [4, с. 43].

В.Г. Федоренко, А.Ф. Гойко тлумачать інвестиційний процес як відображення економічної системи з усіма властивими їй ознаками та властивою їй сукупністю елементів: суб'єкт (інвестор), об'єкт (об'єкт інвестицій), зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу) і середовище, в якому вони існують (інвестиційне середовище) [5, с. 30].

М.Л. Маренков під інвестиційним процесом розуміє багатосторонню діяльність учасників відтворювального процесу задля нарощування капіталу нації [6, с. 12].

А.Л. Бикова, О.Ф. Івашина вказують, що інвестиційний процес – це єдність функціонування фінансових, трудових, матеріально-технічних та інноваційних ресурсів, яка можлива лише за умови створення відповідного інституціонального середовища [7, с. 92].

М. Колісник під інвестиційним процесом розуміє взаємодію фінансових, природних, техніко-технологічних та інших суспільних ресурсів, раціональне поєднання яких забезпечує розширене відтворення на інноваційній основі комплексу явищ і процесів, які забезпечують життєдіяльність суспільства [8, с. 13].

Б.В. Губський вважає, що сучасний інвестиційний процес це багатостороння діяльність усіх учасників ринкової економіки у нарощуванні капіталу, яка безпосередньо пов'язана з динамічним розвитком економічної системи в цілому [9].

А. Загородній та Г. Вознюк у фінансово-економічному словнику подають наступне визначення інвестиційного процесу: «сукупність логічно-послідовних дій, пов'язаних із прийняттям інвестиційних рішень (зокрема, щодо вибору об'єктів, визначення обсягів та термінів інвестування) та їх практичної реалізацією. Він може бути представлений як послідовність таких п'яти основних етапів: формування інвестиційної політики; аналіз цінних паперів; формування портфеля цінних паперів; оцінювання ефективності портфеля цінних паперів; перегляд портфеля цінних паперів» [10, с. 735]. Зазначені автори, як і більшість їх колег, звужують смислове навантаження категорії «інвестиційний процес», зміщуючи акценти до вибору об'єктів, визначення обсягів та термінів інвестування у сфері портфельних інвестицій.

Є. Черевик визначає інвестиційний процес як сукупність економічних відносин на всіх стадіях, пов'язаних з підтримкою та розширенням, удосконаленням основних фондів та оборотних коштів інвестиційного призначення. Інвестиційний процес починається з моменту вкладення фінансових, матеріальних і трудових ресурсів у підготовку та здійснення інвестиційних проектів і завершується з досягненням цілей, поставлених у проекті [11, с. 9].

Д.Л. Левчинський формулює інвестиційний процес як сукупність послідовних дій по залученню інвестора (або їх сукупності) до об'єкту інвестицій з метою досягнення ефективного соціально-економічного розвитку економічної системи на основі узгодження інтересів учасників цього процесу, результатами якого є будь-який корисний соціально-економічний ефект (відновлення функціонуючого реального капіталу, отримання прибутку, проведення структурних перетворень в економіці країни або регіону, забезпечення соціального ефекту тощо). З огляду на запропоноване визначення, держава з одного боку може виступати в якості інвестора при прямому державному інвестуванні економіки, а з другого, що є більш важливим, як реалізатор комплексу заходів по активізації приватних інвесторів за допомогою вмонтованих стабілізаторів – ефективної інвестиційної політики, завдяки якій досягається підвищення темпів економічного зростання в державі [12, с. 138].

А.А. Пересада у монографії «Управління інвестиційним процесом» зазначає, що термін «інвестиційний процес» варто застосовувати при вузькому тлумаченні поняття «інвестиційна діяльність». Також він ототожнює поняття «інвестиційний цикл» та «інвестиційний процес», зазначаючи, що останній має бути пов'язаний із обґрунтуванням і реалізацією інвестиційних проектів. Вчений виділяє тринадцять стадій інвестиційного процесу: – мотивація інвестиційної діяльності; прогнозування та програмування інвестицій; обґрунтування доцільності інвестицій; страхування інвестицій; державне регулювання інвестиційного процесу; планування інвестицій; фінансування інвестиційного процесу; проектування та ціноутворення; забезпечення інвестицій матеріально-технічними ресурсами; освоєння інвестицій; підготовка до виробництва продукції; попередні здавання-приймод до експлуатації; кінцеве здавання об'єкта до експлуатації [13, с. 30-31].

Таким чином, досліджені підходи до визначення інвестиційного процесу тією чи іншою мірою розкривають його комплексну природу, але загалом акцент ставиться на окремі складові інвестиційного процесу, що, звісно, звужує смислове навантаження цього складного економічного явища. На нашу думку, найбільш раціональними є погляди науков-

ців, що визначають інвестиційний процес як економічну систему із властивою їй сукупністю ознак складових елементів.

Найбільш ґрунтовною, фундаментальною та, на наш погляд, базисною щодо визначення сутності категорії «інвестиційний процес» є наукова праця Т.В. Майорової, яка, застосувавши системний підхід, визначила його суть, розглянула особливості та специфіку на різних рівнях реалізації. А також акцентувала увагу на динаміці цього процесу (зокрема, між суб'єктами інвестування, які одночасно зацікавлені в досягненні певної мети).

Системний підхід при дослідженні інвестиційного процесу дав змогу комплексного вивчення згаданого явища як одного цілого з висвітленням взаємозв'язків між його складовими (суб'єкти та об'єкти інвестиційної діяльності, інвестиційні ресурси, інвестиційна політика, інвестиційний ринок і т.д.) як елементами системи.

Системне пізнання сутності інвестиційного процесу передбачає наступні концептуальні підходи до її розуміння:

- 1) інвестиційний процес як складова економічної системи в площині суспільних відносин;
- 2) інвестиційний процес як система, тобто як обмежена множина взаємодіючих елементів;
- 3) інвестиційний процес як система з наявними тісними зв'язками між складовими, структурою й організацією елементів і частин;
- 4) інвестиційний процес як система, що перебуває у взаємодії з зовнішніми середовищем та системами, та як чинник впливу на інші системи;
- 5) інвестиційний процес як система з визначеною структурою та функціями, для яких характерними є певні закономірності та тенденції, що, зокрема, і визначають досліджуване явище як систему.

Завдяки такому підходу Майорова Т.В. пропонує розглядати інвестиційний процес, з одного боку, як підсистему економічної системи, а з другого – як окрему систему, яка включає в себе сукупність взаємопов'язаних елементів однієї складної динамічної системи – інвестиційної сфери, яка перебуває в стані постійних змін під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх системоутворюючих факторів, направлених на перетворення інвестиційних ресурсів у нові доходні активи – фінансові, реальні та людські [14, с. 142].

Для розуміння інвестиційного процесу як системи, важливою задачею є з'ясування сутності тих елементів, що об'єднують його в одну цілісну систему та сприяють у функціонуванні та динамічному розвитку. Зазначені системоутворюючі фактори поділяють на дві групи: внутрішні та зовнішні.

Внутрішні системоутворюючі фактори – це фактори, що породжуються окремими елементами, що об'єднуються в систему (інвестиційний процес), групами елементів або всією множиною. До них відносять:

- інвестиційне середовище – як одиничну або множинну сферу діяльності, що переважно визначає специфіку і наочний зміст інвестиційного процесу;
- інвестиційний об'єкт – об'єкт, що потребує залучення інвестицій для забезпечення подальшого існування або розвитку інвесторів. Це об'єкт, властивості якого дозволяють інвесторів за певних умов отримати інвестиційний дохід. За змістом інвестиційні об'єкти можуть бути фінансовими, реальними та соціальними;
- учасники інвестиційного процесу – суб'єкти, дія яких зорієнтована на зміну властивостей об'єкту інвестицій з метою одержання інвестиційного доходу;

- інвестиції – пряме або опосередковане вкладення інвестиційних ресурсів інвестора в об'єкт інвестицій з метою отримання інвестиційного доходу;

- інвестиційний дохід – змінені властивості об'єкту інвестицій, у вигляді нової споживчої вартості, спроможної відшкодувати інвестиційні витрати інвесторам та принести фінансовий і/або соціальний ефект іншим учасникам інвестиційного процесу.

Зв'язок між елементами інвестиційного процесу відбувається через інвестування – процес безпосередньої або опосередкованої дії учасників інвестиційного процесу на об'єкт інвестицій, здійснюваний з метою зміни його властивостей.

У момент здійснення вкладення інвестор встановлює зв'язок з конкретним об'єктом і стає його учасником. Таке об'єднання в результаті дії інвестора спочатку приводить до зміни властивостей об'єкту інвестицій. Згодом змінені властивості у вигляді інвестиційного доходу впливають на інвестора, змінюючи при цьому його властивості, в першу чергу, збільшують ресурсний потенціал для майбутніх інвестицій. Зрештою, після припинення інвестиційного процесу суб'єкт і об'єкт починають існувати в новій якості. Таким чином, інвестиційний процес сприяє дифузії властивостей суб'єкта і об'єкту.

Тісний взаємозв'язок між внутрішніми елементами дозволяє існувати інвестиційному процесу як системі. Крім того, ці елементи є не тільки системоутворюючими, але й системооберігаючими. За умови зникнення або обмеження в діях одного з таких елементів система може не працювати.

Зовнішні системоутворюючі фактори – це зовнішні чинники середовища, що сприяють виникненню і розвитку систем. У першу чергу, це фактори економічної системи, елементом якої є інвестиційний процес.

На думку Т.В. Майорової, якщо розглядати економічну систему як «сукупність видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства» [15, с. 62], то до основних економічних факторів, які впливають на інвестиційний процес, можна віднести:

- стан та структуру продуктивних сил суспільства;
- рівень розвитку техніко-, організаційно- і соціально-економічних відносин;
- державне регулювання суспільного відтворення.

У той же час, стан та структура продуктивних сил напряму залежать від інвестиційної активності суб'єктів господарювання, таким чином, можна стверджувати про наявність тісного взаємозв'язку між економічною системою та інвестиційним процесом.

До зовнішніх системоутворюючих також відносяться і ті фактори, які формуються в інших системах – політичній, правовій, соціальній та екологічній. Фактори, що належать до цих систем, прямо або опосередковано впливають на функціонування інвестиційного процесу. Вони не можуть грати головну роль, вони випадкові, але будучи такими ці чинники можуть бути внутрішніми і необхідними в масштабі функціонування та розвитку інвестиційного процесу. Найвагомими елементами цих систем є: політична нестабільність; нерегульованість та недосконалість законодавства; непередбачуваність і непрозорість державної політики; корупційність та криміналізація влади; рівень освіти населення; стан здоров'я та довголіття; стан екології і довкілля, рівень забезпечення природними ресурсами і т. д. Здебільшого всі зовнішні системоутво-

рюючі чинники є основними у процесі формування інвестиційного клімату в країні [14, с. 143-145].

Отже, фундаментальний аналіз та дослідження сутності інвестиційного процесу, що базуються на системному підході, дозволили дійти закономірного висновку, що поняття «інвестиційний процес» в розрізі економічної науки має використовуватись у двох напрямках:

1) на мікрорівні (як процес) – це закономірна сукупність послідовних дій суб'єктів інвестиційної діяльності, спрямована на зміну об'єкту інвестування або його розвиток, з метою отримання результату (доходу);

2) на макрорівні (як система) – це система економічних відносин, яка включає в себе сукупність взаємопов'язаних елементів однієї складної динамічної системи – інвестиційної сфери, яка перебуває в стані постійних змін під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх системоутворюючих факторів, направлених на перетворення інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання у нові доходні активи – фінансові, реальні та людські [14, с. 145-146].

Таким чином, у результаті комплексного дослідження виокремлено характерні ознаки інвестиційного процесу:

1) елемент економічної системи;
2) має всі ознаки окремої динамічної системи;
3) основна мета – розвиток продуктивних сил суспільства;

4) передбачає перетворення інвестиційних ресурсів у нові доходні активи;

5) процес безпосередньої або опосередкованої дії суб'єктів інвестиційної діяльності на об'єкт інвестицій;

6) перебуває в стані постійних змін під впливом внутрішніх і зовнішніх системоутворюючих факторів, які формують інвестиційний клімат;

7) є коливальним, динамічним та стохастичним процесом, який характеризується проходженням інвестиційних циклів;

8) процес, який інтегрує в собі всі фактори суспільного відтворення.

Базисні надбання Майорової Т.В. щодо сутності інвестиційного процесу, його структури, складових частин та організаційних елементів, а також його взаємодії з іншими системами та підсистемами дають можливість визначати стан, проблеми та шляхи розвитку інвестиційної сфери саме у контексті її взаємодії з іншими складовими суспільства.

З визнанням нагальної потреби активізації інвестиційних процесів на державному рівні актуального значення набуває поняття «інтенсифікація інвестиційних процесів». Інтенсифікація – це зростання виробництва, продуктивності праці, ефективності на основі раціонального використання всіх можливих ресурсів [5, с. 365].

Досягти підвищення ефективності виробництва можна лише за розширеного відтворення інтенсивного типу, яке також поліпшує регулювання кругообігу основних фондів і зменшує тривалість використання виробничих ресурсів. Максимальне скорочення розриву в часі між розробленням і впровадженням нової техніки, початком реалізації капітальних вкладень і введенням в експлуатацію основних фондів та виробничих потужностей, їх повним освоєнням забезпечує інтенсифікацію інвестиційних процесів [15, с. 16].

Сільське господарство як інвестиційне середовище має ряд специфічних, притаманних лише йому рис (особливостей), які виступають сталими характеристиками інвестиційного клімату та фактично визначають вміст інвестиційного процесу, а саме:

1) циклічність розвитку. Сезонний характер операційного циклу позначається на структурі інвестиційного капіталу, обумовлюючи фінансову залежність підприємств від бюджетних асигнувань та кредитних інструментів банку у періоди між витратами та отриманням коштів від реалізованого врожаю. Циклічний характер процесу виробництва, необхідність забезпечення безперервності та ефективності суспільного відтворення на основі кругообігу капіталу вимагає постійного розвитку кредитних відносин у сільському господарстві і визначає підвищену кредитомісткість аграрної сфери як інвестиційного середовища.

2) хиткий характер стану середовища. Висока залежність економічних процесів відтворення від несприятливих кліматичних умов і стихійних сил природи наряду з чутливістю комерційних результатів сільськогосподарської діяльності до передбачуваних цінних коливань на світовому та національному продовольчому ринках загалом пригнічують функції сільського господарства як інвестиційного середовища. Суттєвий внесок цінних та природно-кліматичних факторів у сукупний ризико-комерційний результат ускладнює використання механізмів внутрішнього та боргового фінансування. Пріоритет у відновленні пошкоджених функцій має належати прямій державній підтримці сільського господарства навіть у тому разі, коли інші інвестиційні механізми з об'єктивних причин спрацювати не можуть.

3) здатність до саморегуляції. Саме з цією характеристикою пов'язане питання принципової можливості середовища підтримувати відносну динамічну стабільність завдяки мобілізації внутрішніх резервів самоінвестування, а саме власних оборотних коштів, чистого прибутку та амортизаційного ресурсу. Так само, як необхідний обсяг власних інвестиційних ресурсів забезпечується активною господарською діяльністю, позитивні результати господарювання, у свою чергу, обумовлюють здатність середовища самостійно акумулювати, відтворювати, відшкодувати та оновлювати авансований капітал.

4) відкритість. Відкритість галузі стосується насамперед можливостей сільськогосподарських товаровиробників конкурувати на зовнішніх ринках. Об'єктивно у цьому відношенні є присутність іноземного капіталу у тих сферах сільськогосподарського виробництва, які є джерелом конкурентоспроможного експорту. Набуття членства в СОТ може стати одним із чинників залучення прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України [16, с. 33-34].

Використовуючи ґрунтовний науковий доробок Н. Мішеніної та І. Марехи щодо стратегії інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України, відобразимо у розрізі суб'єктного критерію основного предмету дослідження зазначених науковців особливості інвестиційного процесу у сільському господарстві.

Учасниками інвестиційного процесу в сільському господарстві виступають: держава, юридичні та фізичні особи, банківські та інші фінансові установи, підприємства аграрного сектору у розрізі самоінвестування та іноземні інвестори.

Державне інвестиційне забезпечення аграрного сектору України реалізується через механізми бюджетного фінансування. Дослідження, проведені Н. Мішеніною та І. Марехою, які зафіксували тісний зв'язок між бюджетним фінансуванням видатків сільського господарства і його валовим внутрішнім продуктом (ВВП), дозволили їм зробити важливий

соціально-економічний висновок: за відсутності бюджетного фінансування ВВП сільського господарства набуває від'ємного значення, що інтерпретовано як втрати, які несе суспільство України за браком державної підтримки аграрного сектору економіки. Визначальна роль держави як стратегічного інвестора сільського господарства підтверджується розрахунковим значенням коефіцієнта еластичності, який свідчить, що зі зростанням частки відповідних витрат на 1% ВВП сільського господарства збільшується на 2,36%. Натомість, починаючи з 2008 р., науковці констатують ослаблення фінансової присутності держави у сільському господарстві України та пояснюють це загальносвітовою тенденцією скорочення бюджетних інвестицій в аграрний сектор економіки усіх країн [16, с. 34-35].

Потужним зовнішнім системоутворюючим фактором державної інвестиційної політики в аграрну сферу є участь України в СОТ. Вимоги та обмеження СОТ, які прийняла на себе країна після вступу до цієї організації у 2008 р., визначають сучасний напрям державної внутрішньої підтримки сільського господарства. За класифікацією СОТ, усі заходи державного фінансування видатків сільського господарства мають бути віднесені до «зеленої», «жовтої» або «блакитної скриньки» за критеріями впливу на величину пропозиції сільськогосподарської продукції і вимогами щодо їх скорочення [17]. Звідси, «зелена» та «блакитна скринька» – це бюджетні видатки, до яких не застосовуються вимоги щодо їх скорочення, оскільки заходи «зеленої скриньки» не спрямовані на підтримку обсягів виробництва та цін, а «блакитна скринька» призначена для обмеження обсягів перевиробництва. Натомість заходи «жовтої скриньки» спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності аграріїв за ціною та обсягами виробництва, а тому стають предметом заперечень СОТ проти їх здійснення та підпадають під скорочення.

Структура бюджетних інвестицій в аграрний сектор України за класифікацією СОТ, яка була досліджена Н. Мішеніною та І. Марехою згідно діючих нормативних актів та класифікаційного переліку відповідних заходів, представлена двома стратегічними напрямками внутрішньої підтримки – «жовтою» та «зеленою скриньками» (Україна не приймала на себе зобов'язань щодо фінансування заходів «блакитної скриньки»).

Структурний аналіз заходів «зеленої скриньки» дає науковцям підстави стверджувати про певну соціально-економічну та екологічну спрямованість державних інвестицій у сільське господарство. Натомість економічна підсистема сільського господарства, відповідальна за забезпечення його прибутковості, підтримується заходами «жовтої скриньки».

Загальний аналіз інвестиційних заходів «жовтої скриньки» демонструє, що у 2010 році половина з них підпала під програму абсолютного скорочення. Перерозподіл коштів відбувався у напрямку надання прямих субсидій (98,6%) та державного кредиту (0,7%), а також здійснення фінансових інтервенцій (0,7%). Дослідники зауважують, що хоча частка державного кредиту кількісно і переважає у структурі бюджетних видатків, водночас вона виявляє стабільно низький рівень, адже різниця крайніх значень оцінок не перевищує і 1%. Вперше за десятирічну практику бюджетна підтримка сільського господарства супроводжувалася відсутністю непрямих субсидій, що загострило проблему дефіциту оборотних коштів у сільськогосподарських виробників і, у свою чергу, активізувало їх зацікавленість у високих комерційних результатах господарської діяльності [16, с. 35-36].

Таким чином, державна стратегія інвестиційного забезпечення аграрного сектору полягає у переорієнтації та трансформації механізмів бюджетної інвестиційної підтримки сільського господарства.

В умовах стабільно низького рівня бюджетного кредитування сільського господарства важливим учасником інвестиційного процесу виступають комерційні банки та інші фінансові установи.

Досліджені закономірності динаміки залучення банківських кредитів сільським господарством України за останнє десятиліття дозволяє дійти висновку про наявність певних прогресивних тенденцій. Важливими чинниками стабілізації процесу залучення кредитів стали: зниження процентної ставки комерційними банками; застосування державою протягом 2000-2009 років кредитних субсидій, які передбачають часткову компенсацію сільськогосподарським та іншим підприємствам АПК процентної ставки за кредитами комерційних банків [18].

Незважаючи на зниження вартості кредитних ресурсів, розмір позичкового процента для підприємств, які не скористалися кредитними субсидіями через низьку кредитоспроможність, залишався надто високим. Значне перевищення вартості кредиту над рівнем рентабельності сільськогосподарських підприємств фактично означає перерозподіл значної частини їх доходу на користь комерційних банків, зростання заборгованості, погашення якої призводить до «проїдання» капіталу, оскільки висока плата за кредит не компенсується одержаним прибутком. Очевидно, що високі ставки за користування кредитами є індикаторами підвищених інвестиційних ризиків, обумовлених дією еколого-економічних ризиків відтворення сільськогосподарської системи [19]. Дотепер інвестиції у сільське господарство займають незначну частку у структурі кредитного портфеля комерційних банків, що є свідченням низької інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки для банківського капіталу. У свою чергу, портфель банківських позик у сільському господарстві формується переважно за рахунок залучення короткострокових кредитів (83%), які спрямовуються на покриття сезонної потреби у фінансових ресурсах. Перспективи одержання банківських позик на довгостроковій основі погіршуються відсутністю ліквідної застави. А це, у свою чергу, свідчить про те, що оновлення основних засобів відбувається за рахунок власних фінансових ресурсів, які в силу своєї обмеженості не забезпечують формування необхідного обсягу активів [16, с. 36].

В контексті обмежувального характеру банківської інвестиційної стратегії з огляду на природно-кліматичну залежність галузі особливої актуальності набуває поєднання банківської та державної інвестиційних стратегій розвитку сільського господарства.

В умовах, коли еколого-економічні ризики відтворення сільськогосподарської системи стають бар'єром залучення інвестицій із зовнішніх джерел, а аргументи на користь активізації спільної присутності державного та банківського капіталу в аграрному секторі економіки носять переважно рекомендаційний характер, актуалізується необхідність мобілізації власного капіталу сільськогосподарських підприємств, який, по суті, виступає першоосновою формування стратегії самоінвестування. На думку Н. Мішеніної та І. Марехи, обґрунтування участі сільськогосподарських виробників у самоінвестуванні повинно будуватися на визначенні структурних пропорцій власного капіталу в системі сукупного фінансового капіталу аграрних підприємств. Необхідність

орієнтації на структуру фінансового капіталу, основними системоутворюючими складовими якої виступають власний та позиковий капітал, обумовлена її активним впливом на рівень фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств.

Аналіз змін в обсягах та структурі фінансового капіталу агроформувань дозволяє відмітити тенденції зменшення вартісної оцінки власного капіталу аграрних підприємств та зростання ціни позикового капіталу, що кардинальним чином погіршує перспективи підвищення рівня їх капіталізації. Подолання такого становища потребує застосування ефективних механізмів оптимізації структури фінансового капіталу. Оптимальна структура капіталу представляє собою достатній обсяг та певну рівновагу між власним і позиковим капіталом, за яких забезпечується фінансова стійкість аграрних підприємств і уможливується застосування ними стратегії самоінвестування.

Конкурентоспроможність аграрного сектору в масштабах глобальної економіки забезпечується, передусім, експортними можливостями сільськогосподарських товаровиробників. Об'єктивною у цьому відношенні є присутність іноземного капіталу у тих сферах сільськогосподарського виробництва, які є джерелом конкурентоспроможного експорту. Найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку серед основних товарів експортної спеціалізації агропродовольчого комплексу України за рівнем фактичних порівняльних переваг є зерно (1,99), зернобобові (0,8) і олія (1,67) [16, с. 37].

Проте доцільність залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки не може пояснюватися виключно привабливістю товарної структури конкурентоспроможного експорту. Важливим чинником притоку іноземного капіталу та його довгострокової присутності на вітчизняному аграрному ринку виступають наступні конкурентні переваги України перед іншими державами світу як: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні умови, вигідне географічне розташування тощо.

Основними іноземними інвесторами аграрної галузі України у розрізі країн-походження капіталу є: Кіпр, Великобританія, США, Данія, Швеція, Німеччина, Польща, Австрія.

Основними чинниками інвестиційної привабливості для іноземного капіталу в аграрному секторі України є: можливість нарощування прибутків за рахунок отримання дешевої сировини через механізми вертикальної інтеграції сільського господарства з промислово-переробним виробництвом; низька вартість робочої сили; низька орендна плата за земельні ділянки; низькі стандарти якості довкілля;

можливості одержання дотацій і субсидій з державного бюджету на розвиток аграрного сектору; можливості акумулювання значних земельних масивів через їх оренду, а в умовах функціонування ринку сільськогосподарських земель – шляхом придбання їх у власність [20].

Найбільш поширеною формою присутності іноземного капіталу в аграрному секторі України є прямі іноземні інвестиції. Аналіз тенденцій приросту прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України демонструє їх суттєве скорочення у 2009 році на фоні посилення інвестиційної присутності у харчовій промисловості. Спираючись на основоположні принципи теорії відкритих господарських систем про те, що потоки зовнішніх інвестицій мігрують до країн-реципієнтів капіталу лише у тому разі, якщо такі вкладення гарантують отримання вищого прибутку за найнижчого рівня інвестиційного ризику, сільське господарство України можна охарактеризувати як ризикову та менш інвестиційно привабливу сферу для іноземних інвесторів, ніж промислово-переробне виробництво сільськогосподарської продукції. У контексті відкритості аграрного сектору традиційні еколого-економічні ризики відтворення національної сільськогосподарської системи доповнюються політичними, валютними, експортно-імпортними тощо [16, с. 37-38].

Висновки і пропозиції. Досліджені підходи до визначення інвестиційного процесу тією чи іншою мірою розкривають його комплексну природу, але загальною акцент ставиться на окремі складові інвестиційного процесу, що, звісно, звужує смислове навантаження цього складного економічного явища. Найбільш раціональними є погляди науковців, що визначають інвестиційний процес як економічну систему із властивою їй сукупністю ознак складових елементів.

Отже, інвестиційний процес в аграрній сфері можна визначити як закономірну сукупність дій суб'єктів інвестиційної діяльності (держави як стратегічного інвестора, банків та інших фінансових установ, безпосередньо самих агроформувань у розрізі їх самоінвестування, іноземних інвесторів), що діють з огляду на специфічні умови зазначеного інвестиційного середовища, а саме: циклічність розвитку, хиткий характер стану середовища, здатність до саморегуляції, відкритість галузі; спрямовану на зміну об'єкту інвестування або його розвиток з метою отримання результату (доходу).

Державна стратегія інвестиційного забезпечення аграрного сектору полягає у переорієнтації та трансформації механізмів бюджетної інвестиційної підтримки сільського господарства.

Список літератури:

1. Шарп У. Інвестиції / Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. ; [Пер. с англ.]. – М.: ИНФРА-М, 1999. – XII. – 1028 с.
2. Гитман Л. Основы инвестирования / Гитман Л., Джонк М.; [пер. с англ.]. – М.: Дело, 1999. – 1008 с.
3. Иванов Г.И. Инвестиции: сущность, виды, механизмы функционирования / Иванов Г.И. – Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 352 с.
4. Денисенко М. П. Основы инвестиційної діяльності: підручник для студентів / М. П. Денисенко. – К.: Алеута, 2003. – 338 с.
5. Федоренко В. Г. Инвестознавство: підруч. / Федоренко В. Г., Гойко А. Ф. – К.: МАУП, 2000. – 408 с.
6. Маренков Н. Л. Основы управления инвестициями: учеб. / Н. Л. Маренков. – М.: Едиториал, 2003. – 440 с.
7. Бикова А. Л. Нагромадження капіталу в процесі економічного розвитку (історія, форми, інститути): Монографія / Бикова А. Л., Івашина О. Ф. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007 – 167 с.
8. Колісник М. М. Механізми управління регіональною інвестиційною діяльністю: Авторефер. дис. к.н.держ.упр.: 25.00.02 / М. М. Колісник. – Х., 2008. – 20 с.
9. Губський Б.В. Інвестиційні процеси у глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1998. – 396 с.
10. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
11. Черевик Е.Д. Инвестиционный процесс в развивающихся странах : [монография] / Е.Д. Черевик. – М.: Изд-во УДН, 1998. – 148 с.
12. Левчинський Д.Л. Суть та економічна природа інвестицій і інвестиційного процесу / Механізм регулювання економіки, 2011, № 2. – С. 131-139.

13. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
14. Майорова Т. В. Системний підхід у визначенні сутності інвестиційного процесу / Т. В. Майорова // Фінанси, облік і аудит [Електронний ресурс] : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. ред. А. М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2011. – Вип. 17. – С. 137–147.
15. Мойсеєнко І.П. Інвестування: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006 – 685 с.
16. Мішеніна Н. Стратегії інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України / Н. Мішеніна, І. Мареха // Економіст. № 1. Січень. 2011. – С. 33-38.
17. Бабко В.М. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва як чинник забезпечення його конкурентоспроможності / В.М. Бабко // інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 7. – С. 79-81.
18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи щодо кредитування комплексу сільськогосподарських робіт» від 25.02.2000 р. № 398 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 9. – Ст. 337.
19. Скрипник А. Експортний потенціал та ризики аграрного сектору України / А. Скрипник, Т. Зінчук // Економіст. – 2009. – № 11. – С. 16-20.
20. Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 50-61.

Панкратьева Т.Л.

Херсонский государственный аграрный университет

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ ПРОЦЕСС И ЕГО ИНТЕНСИФИКАЦИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

Освещаются и обобщаются основные подходы к определению понятия "инвестиционный процесс". В результате комплексного исследования выделены характерные признаки инвестиционного процесса. Определены специфические особенности сельского хозяйства как инвестиционной среды.

Ключевые слова: инвестиционный процесс, интенсификация инвестиционных процессов, инвестиционное обеспечение аграрного сектора, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, иностранный капитал.

Pankratyeva T.L.

Kherson State Agrarian University

INVESTMENT PROCESS AND HIS INTENSIFICATION IN AGRICULTURE: THEORETICAL ASPECT

Summary

The basic going are illuminated and summarized near determination of concept "investment process". As a result of complex research the characteristic signs of investment process are distinguished. The specific features of agriculture are certain as an investment environment.

Keywords: investment process, intensification of investment processes, investment providing agrarian to the sector, investment climate, investment attractiveness, foreign capital.